

Kárpát-haza SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 2. szám

BALIZS DÁNIEL

Etnicitás és szuburbanizáció – Helyi közösségi stratégiák
többnemzetiségű közegben

EGYED ILDIKÓ – ZSIBÓK ZSUZSANNA

Gazdaságszerkezet és munkatermelékenység két Kárpát-medencei
regionális központban: az alapozó gazdaság feltárása

BORBÁNDI ERIK

A katolikus vallás székelyföldi jelenlétének történeti háttere

CSIPAK ALISZ – RITTER KRISZTIÁN

A csókai települési értéktár vizsgálata a fejlesztési lehetőségek
szemszögéből

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 2. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 2. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE 2023/ 2. szám

A Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő

Szerkesztőbizottság

Bali János, Bakk Miklós, Benedek József, Csata Zsombor, Farkas György,
Hajdú Zoltán, Kovály Katalin, Lampl Zsuzsanna, Magyar Zoltán, Nagy
Benedek, Nagy Imre, Péntek János, Péti Márton, Pozsony Ferenc, Rácz
Szilárd, Schwarcz Gyöngyi, Szilágyi Ferenc, Szoták Szilvia, Tóth Géza,
Török Ibolya, Tózsér Anett

Szerkesztő

Ress Boglárka

A szerkesztő munkatársa

Borbándi Erik

Tördelőszerkesztő

Nádas Zsófia

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2023, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben szereplő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi
a kiadó álláspontját.

ISSN 2732-1789

TARTALOM

TANULMÁNYOK 6

Balizs Dániel 6

Etnicitás és szuburbanizáció – Helyi közösségi stratégiák
többnemzetiségű közegben

Egyed Ildikó – Zsibók Zsuzsanna 22

Gazdaságszerkezet és munkatermelékenység két Kárpát-medencei
regionális központban: az alapozó gazdaság feltárása

Borbándi Erik 33

A katolikus vallás székelyföldi jelenlétének történeti háttere

Csipak Alisz – Ritter Krisztián 62

A csókai települési értéktár vizsgálata a fejlesztési lehetőségek
szemszögéből

RECENZÍÓ

Schwarcz Gyöngyi 73

Határterületek és határátlépések: a szervezeti antropológia jelene
– Recenzió Molnár Ágnes (szerk.) *Szervezeti antropológia. Elméletek
és módszerek a formális szervezetek kutatásában* című művéhez

ABSZTRAKTOK 79

Balizs Dániel

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészmérnöki Kar

Etnicitás és szuburbanizáció – Helyi közösségi stratégiák többnemzetiségű közegben

Kárpát-haza Szemle, 2023 (2), pp. 6–21., 79.

DOI-azonosító: 10.64605/KHSZ.2023.2.01

Etnicitás és szuburbanizáció – Helyi közösségi stratégiák többnemzetiségű közegben

A szuburbanizáció hatásait számtalan aspektusból vizsgálhatjuk, viszont az azt elindító egyéni döntések, az ingatlanpiaci szempontok vagy a terület-hasznosítás átforgalmazása mellett szakmai körökben ritkábban kerülnek előtérbe a folyamat helyi közösségekre gyakorolt hatásai, illetve az arra adott reakciók. Munkám során a szlovák főváros, Pozsony agglomerációjában kutattam a szuburbanizációról alkotott egyéni és kollektív véleményeket, valamint a „fogadó közösség” tagjaiban felmerülő kérdéseket és a potenciális konfliktushelyzeteket. A vizsgált terület karakterének markáns eleme, hogy a migráció egyúttal a nyelvi közeg változását jelenti, mivel a kiköltözők dominánsan szlovák ajkú városból gyakran közel homogén magyar közegbe érkeznek; ez további komponensekkel egészíti ki a szuburbanizációt, illetve az általa generált válaszokat. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a folyamat által érintett települések önálló, de bizonyos elemekben egymáshoz hasonló stratégiákat alkalmaznak annak kontrollálására, ezek részeként pedig – egyes témák kapcsán – az etnikai faktor is hangsúlyosan megjelenik.

Ethnicity and Suburbanization – Local Community Strategies in a Multi-Ethnic Environment

The effects of suburbanization can be examined from countless aspects, but in addition to the individual decisions that started it, the real estate market aspects or the transformation of land use, the effects of the process on local communities and the reactions to it are rarely highlighted in professional circles. In the course of my work in the agglomeration of Bratislava, the Slovak capital, I researched individual and collective opinions on suburbanization, as well as the questions and potential conflict situations arising among the members of the "host community". A striking element of the character of the examined area is that migration also means a change in the linguistic environment, as those who move out of a predominantly Slovak-speaking city often arrive in an almost homogeneous Hungarian environment; this adds additional components to suburbanization and the responses it generates. Experiences show that the settlements affected by the process use independent, but in certain elements, similar strategies to control it, and as part of these – in connection with some topics – the ethnic factor also appears prominently.

TANULMÁNYOK

BALIZS DÁNIEL

Etnicitás és szuburbanizáció – Helyi közösségi stratégiák többnemzetiségű közegben

„Olyan sok szlovák jön, hogy itt magyar lassan már nem is marad.”

1. Bevezetés

A nyitó idézet egy unikális, markáns kijelentés, melyet a kutatásom témájában készített interjúk egyikéből emeltem ki. Utal arra, hogy a pozsonyi agglomeráció szlovákiai magyar közösség által jelentős arányban lakott csallóközi térségében napjainkban az etnikai mintázat dinamikus átformálódása zajlik, és hogy az ennek hátterében álló migrációs folyamat sajátosságaiból fakadóan a szlovákiai magyar kisebbség esetében egyébként is számottevő asszimiláció itt fokozottan érvényesülni fog. E sajátosságok között említhetjük a migráció nagy intenzitását vagy a betelepülő szlovákok és az őslakos magyarok közötti jelentős jövedelmi, munkaerő-piaci és képzettségbeli differenciákat. A folyamat, amely ennek hátterében áll, a Pozsonyt és agglomerációját érintő szuburbanizáció.

A kutatásom általános kérdése, hogy a központi városból a szuburbán zónákba történő migráció hol és miként gyakorol hatást a célterület nyelvi-etnikai mintázatára? Ezen túlmenően vizsgáltam azt is, hogy a kiköltözőket fogadó települések milyen helyi – önkormányzati és közösségi – döntések, stratégiák mentén reagálnak az alaposan megváltozott társadalmi, ingatlanpiaci, nyelvi stb. viszonyokra és en-

nek kapcsán az agglomerációhoz sorolt különböző községek vonatkozásában milyen eltérések fedezhetők fel. A kutatási terület a Szlovákia fővárosát, Pozsonyt körülvevő szuburbán zóna volt.

A szuburbán folyamatok értelemszerűen akkor befolyásolhatják a célterület etnikai karakterét, ha a bekövetkező migráció nyelvi-kulturális határokat szel át, tehát a kiköltöző népesség olyan területre érkezik, amelynek jellege e tekintetben eltér a központi városétól. Értelmezésemben – a folyamat végeredményének eltérései miatt – célszerű szétválasztani azon eseteket, amikor ez a migráció a nyelvi választóvonal mellett országhatárt is átlép, illetve ha országon belül marad. Mindezekre számos példát találunk.

2. A szuburbanizáció és az etnicitás kapcsolata néhány példán keresztül

Az országhatárzónák megélénkülése Nyugat-Európában a schengeni egyezmény 1985-ös megkötését követően váltak szabadon átjárhatóvá az országhatárok (a német–holland, a belga–holland és a francia–német határ relációjában, lásd STRÜVER, 2005; TERLOUW, 2008; VAN HOUTUM és GIELIS, 2006). A schengeni szerződés drámai változást hozott az

EU-hoz csatlakozott közép-európai térségben is, és megnyitotta a fejlődés lehetőségét a többnyire elmaradott országhatárzónákban. A határ túloldala iránti érdeklődés eleinte a munkahelyi mobilitás (ingázás) növekedését hozta magával, majd az eltérő ingatlanárak révén fokozódott a lakóhelyi mobilitás is, ideiglenes áttelepülés vagy végleges átköltözés formájában. Számos esetben, ha az országhatár zónája az urbanizáltság szintje és/vagy a gazdasági potenciál terén aszimmetriát mutat, a mobilitás határt átlépő szuburbanizáció formájában jelenik meg (a szuburbanizáció számtalan aspektusból vizsgált folyamatának elméleti háttéréhez lásd többek között BAJMÓCY, 2007; VAN DEN BERG ET AL., 1982; DÖVÉNYI és KOVÁCS, 1999; ENYEDI, 1988; FISHMAN, 1987; TIMÁR, 1999). Egyszerűbben fogalmazva, az országhatár közelében fekvő nagyvárosból a kiköltözők különböző – ingatlanpiaci, elérhetőségi, esztétikai stb. – okokból a szomszédos ország egy közeli települését választják. Számos olyan esetet felfedezhetünk (Aachen a német–belga–holland hármashatárnál vagy Maastricht a holland–belga határon), amikor a határ túloldalán lévő település az elköltöző városának természetes vonzáskörzetébe tartozik. Az országhatár – annak merevsége folytán – e folyamatnak gátat szab, ha viszont átjárhatóvá válik, az addig lefojtott kereslet azonnal jelentkezik (HARDI, 2010).

A fent vázolt folyamat nemcsak Nyugat-Európában érvényesül, példaként hozható fel a mobilitás országhatárt átlépő élénkülése az olasz–szlovén határ Trieszt környéki szakaszán, amelyet a nyelvi határ sajátos futása (olaszok a szlovéniai és szlovének az olaszországi oldalon) még különlegesebbé tesz (JAGODIČ, 2010, 2011). Magyar viszonylatban a 20. század során határainkon túlra került, majd az 1989 utáni politikai változások után dinamikus fejlődésnek induló városokat említhetjük, melyek természetes vonzáskörzete – a korábban oda gravitáló települések és népesség kisebb-nagyobb hányada – Magyarországon maradt. E területek a múlt században periferikus helyzetbe kerültek, centrumuk elvesztését más városok legfeljebb csak részben pótolták. Példaként elsősorban Nagyvárad hozható fel (LOVAS KISS, 2011), ugyanakkor bizonyos szempontból Pozsony is e városok közé tartozik; azzal a különbséggel, hogy esetében a vonzáskörzet döntő hányada is a határ túloldalára került, csupán néhány település maradt

Magyarország része. Pozsony egyedi jellegét adja továbbá, hogy fővárosról van szó, s ez a tény mind a népességszám (tehát a szuburbán folyamatokban potenciálisan részt vevő népesség), mind a lakosság egyéb társadalmi jellemzői (jövedelmi viszonyok, képzettségi szint, mobilitás stb.) kapcsán a szuburbanizációnak különösen nagy lendületet biztosít.

A szlovák fővárost a rendszerváltás negatív hatásai kismértékben érintették; gazdaságának, térségi szervező erejének Szlovákia önállóvá válása – 1993 után – még inkább lendületet adott. Lakosság-száma a 20. század második felében gyorsan nőtt: négy rövid évtized alatt 193 ezerről 442 ezer főre. A növekmény számottevő hányada az új ipari üzemek működését biztosító munkaerő beáramlásából adódott. A város agglomerációjának terjeszkedése évtizedekkel ezelőtt kezdődött el, először a fő közlekedési folyosók mentén (Brno, illetve Nagyszombat felé), majd a Csallóköz felé és a határ túloldalán. A szlovák–magyar határ nyugati szakaszának intenzív és kölcsönös kapcsolatrendszere már a szocializmus idején kiépült, főként munkaerőcsere formájában (HARDI, 2011), az ezredforduló környékén a szlovákiaiak nagyobb arányban látogatták Magyarországot (a megkérdezettek 94%-a), mint fordítva (80%), aminek feltehetően nyelvi okai is voltak (HARDI, 2008). Ebben az időszakban a Pozsony környéki szlovák–magyar határszakaszon élő szlovákiaiak 50%-a értékelte előnyként a szomszédos országhoz való közelséget, a határ magyar oldalán mindössze ennek tizede (HARDI és LAMPL, 2008). Medgyesi és Péti (2022) a kárpát-medencei magyarság mobilitását vizsgáló kutatása szerint a 2020-ban kezdődő világjárványt megelőző időszakban a felvidéki magyarok több mint fele (a válaszadók 59%-a) lépte át rendszeresen az államhatárt, döntő hányaduk Magyarország irányában. Köztük átlagosan minden ötödik hetente többször vagy akár naponta, munkavállalási céllal lép ki Szlovákia területéről. E csoport 80-90%-a a járványügyi korlátozások idején kevésbé vagy egyáltalán nem folytathatta államhatár-átlépéssel járó munkavégzését.

Szlovákiában több urbánus centrum környékén érvényesül szuburbán folyamat, ezek közül kiemelkedik a két legnagyobb központ (Pozsony és Kassa), rajtuk kívül megfigyelhető Besztercebánya, Eperjes, Nagyszombat, Nyitra, Trencsén és Zsolna régiójában

(ŠVEDA, 2014). A témával foglalkozó szerzők hangsúlyozzák a folyamat szlovákiai léptékben rendkívül jelentős, ugyanakkor Nyugat-Európához képest viszfafogott jellegét (ŠVEDA és KRIŽAN, 2011). Utóbbi alól egyedül Pozsony esete jelent kivételt, ahol a szuburbanizáció által érintett népesség aránya, illetve a folyamat gyorsasága különösen figyelemre méltónak bizonyul. A pozsonyi városi magterület az 1990-es évek közepén kezdett markánsan veszíteni a népességéből, a környező települések az ezredforduló környékétől már számottevő migrációs nyereséget könyvelhettek el (SLAVÍK ET AL., 2011). A kiköltözések legintenzívebb időszaka 2003–2008 közé tehető (ŠVEDA, 2011; ŠVEDA és ŠUSKA, 2014), annak üteme azonban napjainkban is jelentős; az egyre-másra születő új ingatlanpiaci tervek és befektetések pedig azt mutatják: a Pozsony környéki településeken az új lakásokra a következő évtizedben is komoly kereslet fog mutatkozni (ŠVEDA és ŠUSKA, 2014). A sűrűn lakott urbanus területekről „menekülő” népesség ugyanúgy a lakóhelyi preferenciák megváltozása miatt kel útra, mint azt más európai nagyvárosok esetében tapasztalhatjuk (ŠVEDA, 2014), a fogadó településeknek pedig hasonló kihívásokra kell odafigyelnie: az urbanus életforma terjedése számos „öslakosban” kelt visszatetszést. A város környéke mind tájhasználat, mind funkciók terén folyamatosan változik, az átalakulás jól nyomon követhető a beépítettség és a földhasználat vizsgálatával (BAUS ET AL., 2014), illetve annak felismerésével, hogy a szuburbanizációs folyamatok – elsősorban a társadalmi mobilitásra adott gazdasági reflexióként – immár a kereskedelmi tevékenységekre is kiterjednek (ŠVEDA és KRIŽAN, 2011). A Pozsonyt elhagyók jellemzően nem távolodnak el a fővárostól 40 km-nél távolabb, a legtöbb új ingatlan attól 15–25 km-re épül fel (ŠVEDA, 2011, 2014). A térképre pillantva könnyen észrevehetjük, hogy e zóna tekintélyes része nem Szlovákiához, hanem Ausztriához (nyugat) és Magyarországhoz (dél) tartozik. Kelet-közép-európai viszonylatban egyedi jelenség, hogy egy főváros szuburbán zónája más ország(ok)ra is kiterjed, a határok közelsége folytán a kiköltöző pozsonyiak nagyszámban keresnek új otthont Szlovákián kívül, utóbbi értelemszerűen csak az európai uniós csatlakozás, illetve a határok szimbolikussá válása (2007) után indulhatott meg. Új területek bekapcsolását Pozsony szuburbanizációjába nem csu-

pán az új lehetőségek kiaknázása indokolta, hanem a szlovákiai települések drasztikus átalakulása is. A kétségtelenül pozitív hatások (a helyi közösségek dinamizálódása demográfiai, gazdasági, infrastrukturális stb. vonatkozásban) mellett a városkörnyéki települések a folyamat számos negatív következményével (környezeti és közlekedési problémák, a régi és új lakók közötti ellentétek, ingatlanpiaci nyereszkedés stb.) is szembesültek (PODOLÁK, 2007; ŠVEDA és ŠUSKA, 2014). A beépítés fokozódásából fakadó telítődés, valamint a növekvő társadalmi ellentétek a Pozsonyból elköltözni vágyók és az ingatlanügynökségek figyelmét egyaránt a szomszédos (és még „érintetlen”) osztrák és magyar települések irányába fordították.

Az ausztriai és a magyarországi oldalon a Pozsonyhoz legközelebb fekvő, autópályán kiválóan elérhető települések (Hainburg, Kittsee, Wolfstahl, illetve Bezenye, Dunakiliti, Mosonmagyaróvár, Rajka) váltak az újonnan érkezők célpontjává (IRA ET AL., 2011). Ausztria iránt már 2004-től, Magyarország iránt inkább 2007 után nőtt meg az érdeklődés (DILLINGER, 2004; SLAVÍK és KURTA, 2007), utóbbi esetében vitathatatlan a szlovák fővárostól mindössze 15 km-re fekvő Rajka elsősége. Már az első években jelentkezett az azóta is érvényesülő gyakorlat, hogy az újonnan érkezők tekintélyes hányada hivatalosan nem jelentkezett be a községbe (SLAVÍK ET AL., 2011), ami növekvő gondot okoz a helyi településvezetés számára, miközben komoly terhet ró a jóval kisebb népességszámra tervezett települési szolgáltatórendszerekre (IRA ET AL., 2011). Noha a 2020-ban induló világjárvány, illetve a határellenőrzés annak nyomán jelentkező átmeneti visszaállítása több ezer új lakost készített Rajkán és környékén hivatalos lakcímének megváltoztatására, a probléma még napjainkban is érzékelhető (MOLNÁR és VITÉZ, 2021).

Amennyiben nem csupán az országhatárt átlépő szuburbanizációra fókuszálunk, több olyan példát találhatunk, ahol a központi városból a szuburbán zónába történő migráció utóbbiak nyelvi-etnikai mintázatára is markáns hatást gyakorol. Ez nem csupán akkor történhet meg, amikor a folyamat országok között zajlik, mint a már említett olasz, német vagy holland példák esetében. Fakadhat abból is, hogy a központi város etnikai szempontból jóval diverzebb környezeténél, és emiatt a kiköltöző, nyelvi

és származási szempontból heterogén népesség a szomszédos helységek lakosságát is heterogénné formálja. E folyamatra nyújt kiváló európai példát a svájci Lugano esete, ahol a város lakosságának 40%-a nem svájci származású. A lakóhelyválasztási preferenciák változatossága már az egyes etnikai csoportok városon belüli elhelyezkedésében, például a szegregáció mértékében megnyilvánul, szintén rendkívüli változatosságot mutat a szuburbiákba történő költözésnél. Egyes közösségek a többinél jóval kevésbé vesznek részt a folyamatban, más (eredetileg is erősen szegregált) csoportok a kiköltözés után is igyekeznek minél homogénebb (saját) nyelvi közegbe érkezni, illetve van olyan nemzetiség is, amely e tekintetben a többségi népesség által közvetített mintákat követi (IBRAIMOVIC és MASIERO, 2014). Ami biztos, hogy a folyamat révén a szomszédos vidéki települések nyelvileg jóval kevertebbé válnak. Hasonló játszódik le az észak-amerikai nagyvárosokban és környékükön is. A példák (ALBA ET AL., 1999; FONG és SHIBUYA, 2000; HOWELL és TIMBERLAKE, 2014; MASSEY és TANNEN, 2017) azt mutatják, hogy a nagyvárosok népessége nyelvileg sokkal összetettebb környezetüknél, illetve az egyes faji csoportok (afro-amerikai, hispán, illetve ázsiai származásúak) a szuburbanizációs aktivitás és a lakóhelyi preferenciák szempontjából nagyon differenciáltak; az afroamerikaiak például jóval kisebb arányban költöznek ki a városokból.

A diverz nagyváros–homogén vidék dichotómia nem csak a tőlünk nyugatra fekvő régiókban jelenti a szuburbanizáció fontos sajátosságát, találkozhatunk vele Kelet-Közép-Európában is. A legszemléletesebb példákat a Baltikumban fedezhetjük fel, ahol a szovjet időszakban az iparosítás és a szláv (főként orosz) ajkú népesség beáramlása összekapcsolódott, drasztikusan módosítva a lokális nemzetiségi viszonyokat. Tallin és Riga lakosságának bő harmada ma is orosz, de más városokban (többek között az észtszvági Tartuban) is jelentős arányt ér el a szláv népesség. Mivel utóbbiak szervezett keretek között érkeztek, lényegében kész lakótelepek várták őket, míg az észti és lett lakosság inkább a városok alacsonyabb sűrűségű, családi házas övezetében élt. Az ebből fakadó szegregáció és a lakáskörülményekben tapasztalható szegmentáció ugyan mérséklődött 1991 óta, de továbbra is a baltikumi városok

fontos jellemvonása, valamint differenciáló hatást gyakorol – többség és kisebbség relációban – a szuburbanizációra is. A különbségek csökkenése ellenére a többségi észtek és lettek, illetve a kisebbségek közötti etnikai szegregáció az utóbbi években még növekedett is; ez azt mutatja, hogy az egyes csoportok közötti társadalmi és gazdasági eltérések jelentős részben vezethetőek vissza az etnikai hovatartozásra. Utóbbi akkor is figyelemre méltó, ha az etnikai tényező jelentősége a rendszerváltozás óta csökkenést mutat (KULU és BILLARI, 2006; KONTULY és TAMMARU, 2006; HESS ET AL., 2012; KRISJANE és BEZINS, 2012; LEETMAA ET AL., 2015).

A szuburbanizáció nyelvi mintázatra gyakorolt hatása tehát megvalósulhat akkor, ha a folyamat országhatárt lép át, illetve ha a város etnikai-származási szempontból jóval heterogénebb a környezeténél. Ám létezik egy harmadik eset is, amikor a centrum olyan térségben helyezkedik el, amelyben egy adott országban élő kisebbség lokális többséget alkot. Erre nyújt példát Litvániában Vilnius, ahol a litván többségű fővárost lengyel falvak veszik körbe. És részben ide sorolható Pozsony is, amelynek szlovákiai szuburbán zónájában sok magyarlakta település található, hiszen a város ma is a magyar–szlovák nyelvhatár közelében fekszik. Vilnius esetében a litvánok beáramlása a szomszédos lengyel jellegű településekre a lengyel identitás megerősödését vonta maga után (UBAREVIČIENĖ ET AL., 2015), amely a folyamatra érkezett lokális válaszként értékelhető. Ennek legérzékenyebb és egyúttal jól mérhető megnyilvánulási módja a litvániai lengyel pártokra adott voksok arányának hirtelen emelkedése volt. E markáns és alaposan dokumentált változás felveti a kérdést, vajon a szlovákiai (jelen tanulmányban a Pozsony környéki) magyarság kapcsán felfigyelhető-e hasonló jelenség.

A kisebbségek politikai érdekképviselését ellátó pártokhoz való kötődés erőssége a kelet-közép-európai régió – ennek részeként a Kárpát-medence – etnikumai számára is fontos téma. A politikai formációk ereje természetesen számos tényezőtől függ, ide sorolhatjuk a kisebbségi közösség aktuális lélekszámát, a közösség belső politikai megosztottságát (azaz azt, hogy egy vagy több párt képviseli őket), vagy akár az anyaország gazdasági súlyát. Az „etnikai pártok” létrejöttének 90-es évekbeli reneszánszát követően

az évtized második felétől egészen a közelmúltig általánosan elterjedt volt, hogy e formációkra döntő részben a kisebbséghez tartozók voksolnak (ILYÉS és TÁTRAI, 2013), valamint az is, hogy e közösségek első-sorban (még ha nem is kizárólag) a saját kisebbségüket képviselő pártokat részesítik előnyben, míg a többségi társadalom – értelemszerűen jóval színesebb – politikai palettájának elemei jóval kevesebb kisebbségi szavazót tudnak mozgósítani (a fentiek a magyarországi kisebbségekre épp nem jellemzőek, l. DOBOS, 2013). Az etnikai identitásba tehát Kelet-Közép-Európa nagy részén beépült egy bizonyos fajta választói magatartás, azaz a „saját” pártra történő voksolás alapértelmezett jellege. Ennek következtében a kisebbségi pártok népszerűsége – az adatokat megfelelő körültekintéssel értelmezve – jó indikátora lehet az etnikai azonosságtudat erősségének, illetve annak változásainak (BALIZS, 2016). A szlovákiai magyarság kapcsán (ugyan nem Pozsony, hanem Nyitra környékén) említést érdemelnek Tátrai Patrik vizsgálódásai, aki szintén kiemelte, hogy „az identitás kérdéskörének vizsgálatához értékes információkat szűrhetünk le a kisebbségek választási magatartásából” (TÁTRAI, 2009, 64. o.).

Szlovákiában a magyar kisebbséget 1994 és 2009 között egyedül képviselő Magyar Közösség Pártjára (MKP) szavazók legkevesebb 95%-a volt magyar, míg a teljes szlovákiai magyar közösség legalább 80%-a szavazott az MKP-ra. A szlovákiai magyar politikai élet a Most–Híd (amely hivatalosan etnikailag vegyes párt, de jelen kutatásban alapvetően magyar pártként definiálható) megalakulásával ugyan jelentősen átformálódott, ám a fenti arányok érdemben nem változtak: a Híd a többségi társadalom irányába tartó asszimiláció valamely fokán álló, illetve többes, esetleg hibrid identitással jellemezhető magyar kötődésű személyek szélesebb körét tudta megszólítani, mint az MKP. Ugyanakkor a két magyar pártra adott voksok összesített értékének 90%-a a Híd megjelenése után is a magyarok által lakott Dél-Szlovákiából érkezett (ILYÉS és TÁTRAI, 2013).

A 2010-es években a szlovákiai magyar politikai életet – a többségi társadalom és a mindenkori pozsonyi kormány magyar kisebbséggel való viszonyán túl – az MKP és a Most–Híd rivalizálása határozta meg. A politikai csatározásokba egyre inkább belefáradt és a pártvezetőkben csalódott szlovákiai magyar

közösség először kisebb, majd a 2020. évi választások során már látványos mértékben nyilvánította ki nemtetszését és voksolt nem magyar bázisú formációkra (HARRACH, 2020). Ez végül a két magyar párt hosszú ideje nem látott népszerűségvesztéséhez vezetett, aminek hatására először fordult elő, hogy a szlovákiai magyarság parlamenti képviselő nélkül maradt. A 2020. évi parlamenti választáson már csak a szlovákiai magyarok 70%-a szavazott magyar pártokra (CZÍMER, 2021). 2023 szeptemberében – az eredmények tükrében – ez az arány valószínűleg ennél is alacsonyabb, viszont ezen voksolás szakmai kiértékelése még nem kezdődött meg.

3. Kutatási kérdések

A kutatás során – figyelembe véve a fentiekben részletezett információkat és példákat – a következő kérdések megválaszolására törekedtem:

Kérdés 1.

Változott-e a szuburbán településeken élő őslakos magyarok etnikai identitása a döntően szlovák ajkú betelepülők érkezésének hatására?

Kérdés 2.

A szuburbanizációra adott válaszként az őslakos helyi magyar közösségek milyen stratégiákat követnek?

Értelmezésemben a multikulturális közegben megvalósuló lakóhelyi mobilitás fokozza az etnikai interakciók intenzitását, a folyamat pozitív hatása lehet az etnikumközi tudástranszfer, illetve a közösségi párbeszéd élénkülése. Negatív folyamat, azaz az egyes kulturális csoportok közötti viszony romlása jelentkezhet viszont akkor, ha az esetlegesen fennálló őslakos-bevándorló ellentétből előítéletek táplálkozó etnikai dimenzió társul.

4. Módszertan

A kutatás során kvantitatív és kvalitatív módszereket egyaránt alkalmaztam. A matematikai-statisztikai metódusok használatát adatbázis-építés előzte meg, amely a szlovákiai népszámlálások 2001., 2011. és 2021. évi, etnikai hovatartozásra vonatkozó (anyanyelvi, nemzetiségi) adatait, valamint a 2002 és 2020 közötti szlovákiai választások eredményeit jelentette. Az adatok elemzésekor arra a kérdésre

kerestem a választ, hogy kimutatható-e összefüggés a Pozsony környéki településeken a magyarok arányának változása és a szlovákiai magyar pártok (MKP, Most–Híd) választási eredményeinek növekedése/csökkenése között. Az összehasonlítás alapját a párokba állított népszámlálási és választási adatok alkották (2001–2002; 2011–2012; 2021–2016). A 2021-es censznál indokolt lehetett volna a 2020. évi választásokkal történő összevetés, ám a szlovákiai magyar politikai erők már említett erodálódása, illetve a folyamat, miszerint a szlovákiai magyarok egyre kisebb arányban szavaznak magyar jellegű pártokra, arra sarkallt, hogy inkább az egygyel korábbi (2016) választások voksait vegyem figyelembe. A 2020. évi, illetve az időközben lezárult 2023. évi szlovákiai parlamenti választások eredményeinek tükrében a 2016-os voksolás volt eddig az utolsó, amikor az „etnikai politizálás” a korábbi két évtized mintáit követve érvényesült, és a szlovákiai magyarok döntő része szlovákiai magyar párt(ok)ra szavazott (l. BABEL, 2023). A két adatbázis többféle matematikai-statisztikai módszer alkalmazásával is összehasonlítható, e kutatásban a korreláció-, illetve a lineáris regresszió-számítás került alkalmazásra, amelyek az adatbázisok vizsgálata révén egyrészt feltárják a változók (magyarok aránya és magyar pártokra adott voksok részesedése) közötti összefüggés erősségét (korreláció), másfelől azt, hogy az egyik változó adatai alapján milyen mértékben prediktálhatóak a másikkhoz tartozó adatsorok. A függő változó a kisebbségi magyar identitás erősségére utaló választási eredmény (szlovákiai magyar pártokra adott szavazatarányok változása) lett, a független változó a magyarok aránya, illetve az annak változása.

A kvantitatív módszereket kvalitatív kutatással egészítettem ki. A terepi vizsgálat a helyi vélemények, a kiválasztott településeken élő közösségektől kapható információk összegyűjtésére irányult, amelyekkel a matematikai számításokból kinyert adatok árnyalhatók, az addig nem észlelt összefüggések feltárhatók. A terepmunka főként interjúzásból állt, ugyanakkor törekedtem az elitinterjúk túlsúlyának elkerülésére, mivel a kutatás témája meglátásom szerint minden helyi lakost érint, akik ugyanazt a kérdést számos, akár markánsan eltérő nézőpontból közelíthetik meg. A helyiekkel történő első kap-

csolatfelvétel ezért több esetben spontán módon, közterületen vagy közösségi térben, nem szervezett vagy irányított jelleggel történt. Véleményük megismerését követően megkértem őket, hogy ajánljanak olyan személyt, akitől formális keretek között kaphatok választ a kérdéseimre: a javasolt személyt általában a polgármester („vagy valaki a községházán”) volt, de a listán szerepelt az adott településről készített helytörténeti munka szerzője vagy a helyi plébános is. A strukturált interjúkra tehát a helyi lakosokkal történő beszélgetés után került sor.

Az adatbázisba három, magyarok által (is) lakott délnyugat-szlovákiai járás (a Dunaszerdahelyi, a Galántai és a Szenci), illetve Pozsony városa került be (133 település). Pozsonyban a magyarok száma 16,5-ről 11,3 ezerre, aránya 3,8-ról 2,4%-ra csökkent; a három főváros környéki járásban számuk együttesen 140,7-ről 123,9 ezerre, arányuk 54-ről 39,1%-ra módosult 2001 és 2021 között. Nem vált a vizsgálat részévé a pozsonyi agglomeráció azon része, amely döntően szlovák nemzetiségűek által lakott. A kutatás kvantitatív részében (korreláció- és regressziószámítás), valamint a térképek készítésekor a fent említett 133 település jelentette a mintaterületet. A helyszíni (kvalitatív) munka során nem volt lehetőség eljutni az összes helységbe, a mintatelepülések listáját a következő szempontokat követve jelöltem ki:

- a magyarság és a magyar pártokra adott voksok arányában, illetve azoknak a megadott időszakokban történő változásában tapasztalható „viselkedés” (tipikus és atipikus mintázatot követő települések egyaránt bekerültek a mintába);
- lokális, a kutatási téma szempontjából releváns sajátosságok;
- egyenletes területi lefedettség;
- közlekedési és elérhetőségi szempontok.

A lokális sajátosságokra példa többek között Gelle, amely a nemrég átadott, a Csallóközben futó R7-es autópálya végpontjánál helyezkedik el, a beköltöző lakosok sajátos integrációját megvalósító Nemeshodos vagy a kiemelkedő infrastrukturális- és intézményi fejlesztéseket felmutató Fél. Az esetek többségében a kiválasztási szempontok kombinációja valósult meg. 13 mintatelepülésen összesen 25 beszélgetés történt.

5. Eredmények

Etnodemográfiai és választási eredmények kapcsolata

A korreláció- és regresszió számítás esetében tehát egyfelől a magyar pártokra adott voksok összesített arányát vettem alapul, két időszakra (2002–2012 és 2012–2016) bontva annak változásait. A másik változó a magyar nemzetiségűek aránya egy kiválasztott évben, illetve annak változása a különböző censusok között eltelt periódusokban. A fentiekben tárgyalt matematikai számítások 1. táblázatban bemutatott eredményeiből arra következtethetünk, hogy:

- a két változó „együttmozgása” a korreláció értékei alapján viszonylag jól dokumentálható (a négy vonatkozó érték közül három 0,5 körüli), ugyanakkor az összefüggés nem tekinthető erősnek;
- a regresszió értékei (r-négyzet: 0,25-0,27) egyértelművé teszik, hogy a két változó érdemben

nem „magyarázza” egymást, az egyik változó alapján a másik prediktálhatósága alacsony szinten marad;

- a két változó részleges együttmozgása csupán statisztikai hatás eredménye: nem meglepő módon ahol gyorsan fogy a magyarok aránya, ott gyorsan fogy a magyar pártokra érkező szavazatok aránya is – tehát ahol a helyi népességen belül a magyarság részesedése csökken, a magyar pártok is egyre kisebb hányadot hasítanak ki az összes leadott szavazatból;
- a kisebbségi párt(ok)ra adott szavazatok változása által lekövethető identitáserősödés korábban már részletezett esetét épp abban érhetnénk tetten, ha a két adatsor kevésbé követné, de viszonylag jól magyarázná egymást;
- azaz e módszerek alkalmazásával nem igazolható, hogy a döntően szlovákjukáuk beköltözése jól kimutatható hatást gyakorolt volna a helyi magyarok identitására (legalábbis ez politikai aktivitásban nem detektálható).

1. táblázat: A korreláció és regressziószámítás eredményei a magyar nemzetiségűek és a szlovákiai magyar pártokra adott voksok aránya alapján (saját szerkesztés)

magyar pártokra adott voksok arányának változása	vizsgált időszak	módszer	magyar nemzetiségűek aránya		magyar nemzetiségűek arányának változása	
			2011	2016	2001-2011	2011-2016
	2002-2012	korreláció	0,492		0,498	
		r-négyzet			0,248	
		p-érték			<0,05	
	2012-2016	korreláció		0,208		0,518
		r-négyzet				0,268
		p-érték				<0,05

Forrás: a szerző saját szerkesztése

A helyszíni munka során a fő célom az volt, hogy a helyi közösség véleménye alapján árnyaljam a vizsgálat kvantitatív oldalának eredményeit, és ha kell, új elemeket emeljek be a kutatásba. A felkeresett településeken minden esetben helyi lakosokkal vagy a települést jól ismerő személyekkel kommunikáltam, a szuburbanizáció hatásait firtatva, ugyanakkor engedve, hogy a megkérdezett önállóan említsen számára fontos témákat.

Pozsony és a három vizsgált járás demográfiai helyzete és etnikai arculata

Pozsony, illetve a mintaterülethez sorolt három járás összesített lakosságszáma 2001 és 2011 között nem változott (689,4 illetve 689,6 ezer fő), és a népesség területi átrendeződésének üteme is mérsékelt maradt: Pozsony lakosságszáma 428,7 ezerről 411,2 ezer főre csökkent, míg a három járásé 258,7 ezer-ről 276,4 ezer főre növekedett. A népességszám-

változás látszólagos trendjei mögött természetesen ennél markánsabb lakossági mobilitás „rejtőzik”: Pozsony népességszám-csökkenése Szlovákia vidéki (főként keleti) régióiból történő beáramlás nélkül feltehetően jóval nagyobb lett volna. Ugyanakkor ez sem fedi el a tényt, hogy a városkörnyék lakosságszám-gyarapodása ekkor még viszonylag enyhe volt, emiatt a kis kiterjedésű szuburbán zóna alapvetően a főváros közvetlen közelében elhelyezkedő településekre koncentrált.

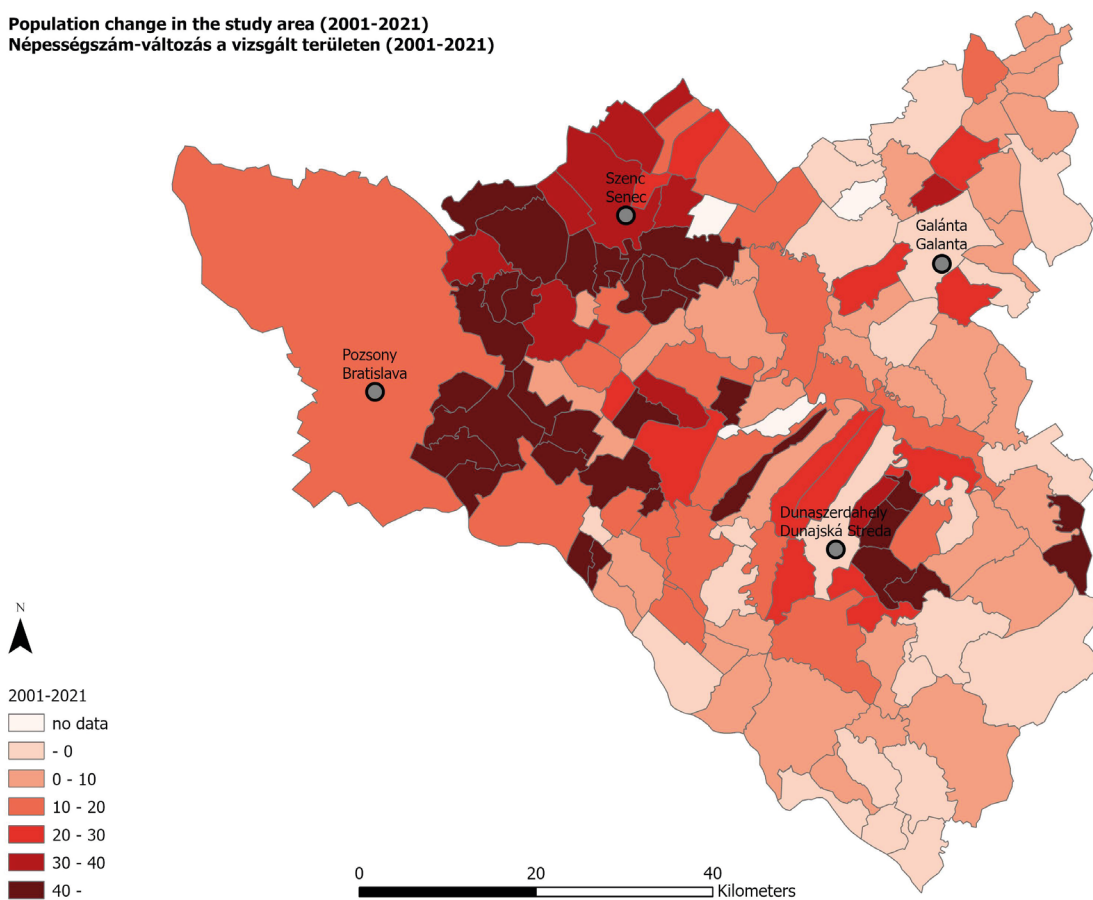
Ez a zóna 2011 és 2021 között egyértelműen kiterjedtebbé vált, ennek oka, hogy a fővárosból kiköltözők Pozsonytól viszonylag nagy távolságra (40-50 km) fekvő településekre is egyre inkább célterületként tekintenek. A másik ok az országos

léptékű migráció egyre markánsabb jellege, ami jól érzékelhetően nemcsak Pozsonyt, hanem az agglomerációs települések jelentős részét is érinti. Pozsony lakosságszáma is dinamikusán nőtt (411,2 ezerről 475,5 ezer főre), ahogy a Szenci, Dunaszerdahelyi és Galántai járáské szintén (276,4 ezer, illetve 316,5 ezer fő). Fontos leszögezni ugyanakkor, hogy a népességszám-változás mértéke települési szinten igen nagy változatosságot mutat: a fővárostól távol elhelyezkedő falvak növekedése több esetben meghaladja az ahhoz jóval közelebb találhatóakat. Továbbá, a kisebb centrumok, járásközpontok környezetében is másodlagos szuburbán folyamat indult el, ez Dunaszerdahely esetében érvényesül leginkább (1. ábra).

1. ábra: Népességszám-változás a vizsgált területen 2001–2021 között

Population change in the study area (2001-2021)

Népességszám-változás a vizsgált területen (2001-2021)

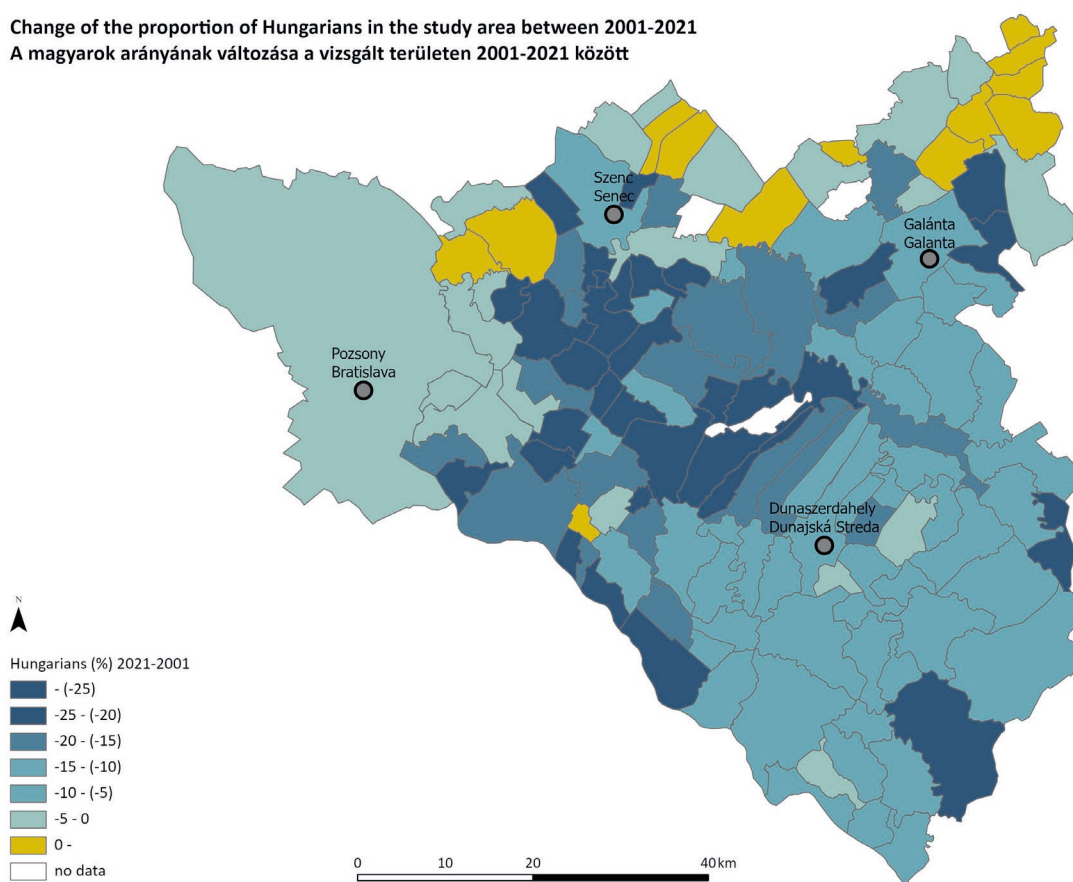
Forrás: a szerző saját szerkesztése

Pozsonyban 2001 és 2021 között a magyarok száma 16,5-ről 11,3 ezerre, aránya 3,8-ról 2,4%-ra csökkent; a három főváros környéki járásban számuk együttesen 140,7-ről 123,9 ezerre, arányuk 54-ről 39,1%-ra módosult. A csökkenés területileg differenciáltan ment végbe, a Pozsonyhoz közelebbi településeken a fogyás erőteljesebb volt, ám ez messze nem tekinthető kizárólagosnak. A csökkenés a fő közlekedési

tengelyek (Pozsony-Galánta, Pozsony-Dunaszerdahely), valamint a Duna mentén volt a legintenzívebb, ami nyilván markánsan összefügg a migrációs folyamatokkal (2. ábra). Ugyanakkor az ezen útvonalak által nem érintett községekben teljesen mozaikos az etnodemográfiai mintázat, vannak köztük a magyarok gyors aránycsökkenését mutató helységek, míg más esetekben inkább stagnálás detektálható.

2. ábra: A magyarok arányának változása a vizsgált területen 2001–2021 között

Change of the proportion of Hungarians in the study area between 2001-2021
A magyarok arányának változása a vizsgált területen 2001-2021 között

Forrás: a szerző saját szerkesztése

Választási eredmények és az etnikai identitás kapcsolata

A magyar párt(ok)ra adott voksok aránya 2002-ben a Dunaszerdahelyi járásban 86,2%, a Galántaiban 42,9%, a Szenciben 28,4%, Pozsonyban 6%; abszolút értékben 101,6 ezer szavazat érkezett a szlovákiai magyarságot (akkor még) egyedül képviselő MKP-ra. Utóbbi eredmény az ezredfordulót követő

időszak legjobbja, azóta mind a szavazatok száma, mind aránya terén – noha némi időbeli hullámmal és területi differenciákkal – visszaesés következett be. A tanulmányban kiemelt periódusként szereplő 2012 és 2016 közötti időszakban az időközben különvált MKP és Most–Híd összesített voksainak száma 95,1 ezerről 90,5 ezerre csökkent, a szavazatarányok pedig a következőképpen alakultak:

- Dunaszerdahelyi járás: 83,4=>75,4%
- Galántai járás: 41,9=>37,0%
- Szenci járás: 20,5=>17,0%
- Pozsony város: 8,5=>9,5%

A voksok aránya tehát szintén folyamatos csökkenést mutat, területileg összefüggést fedezhetünk fel a fogyás üteme és a fővárostól való távolság között: minél közelebb helyezkedik el egy magyarlakta település Pozsonyból, annál dinamikusabb a visszaesés. Ugyanakkor ez korántsem kizárólagos, több mikro-térségben (pl. Somorja környékén) a területi mintázat inkább mozaikosságot mutat. A voksok arányában (enyhe) növekedés szinte kizárólag a magyarság szempontjából szórványvidéken (Pozsonyban, illetve a nyelvhatártól északra) mutatkozott (3. ábra).

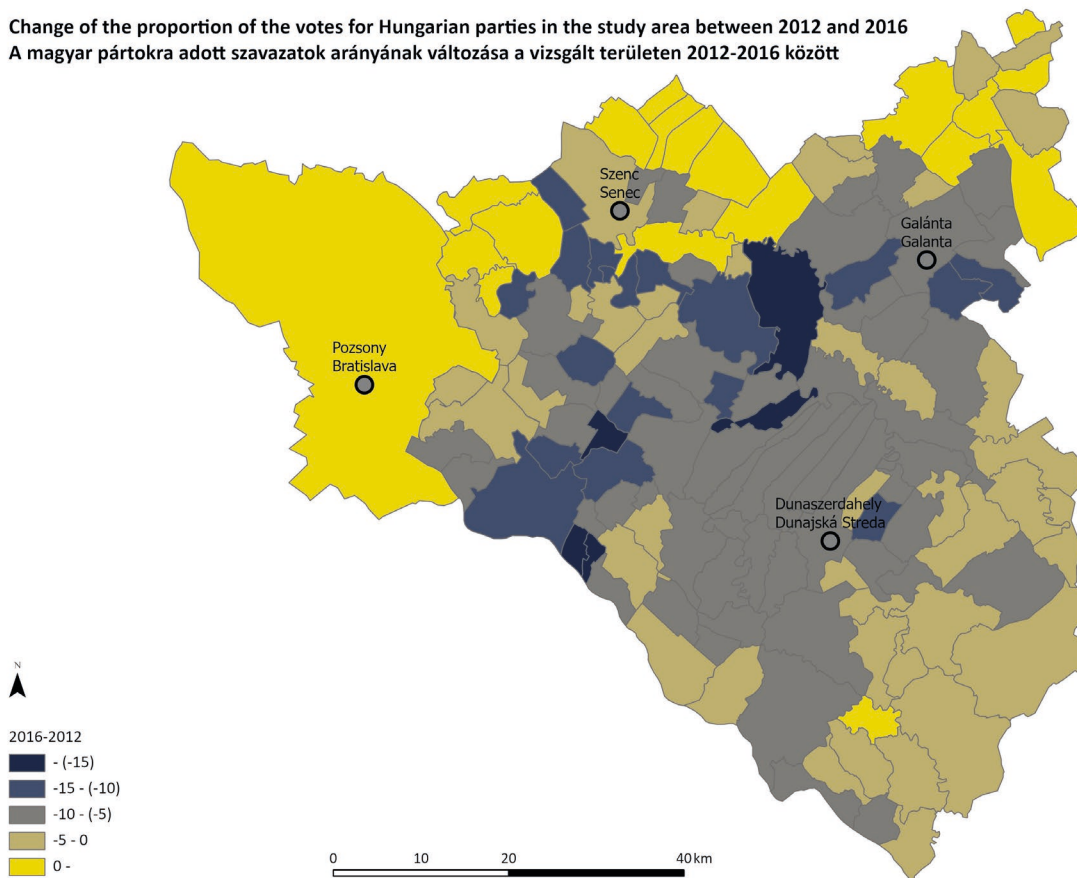
Az interjúalanyok több fontos részletre felhívták a figyelmet. A Pozsony környéki magyarok jelentős részénél megfigyelhető, hogy politikai állásfoglalásuk illeszkedik nemzetiségi hovatartozásukhoz, azaz magyar jellegű pártra adják voksukat. Ez természetesen nem vonatkozik minden magyarra, de általánosan elterjedtnek tekinthetjük.

„Magyarok vagyunk, magyar pártra szavazunk.”
(középkorú magyar nő)

Ugyanakkor a választói magatartásukat elsősorban a politikai folyamatok és konfliktusok befolyásolják. Mivel lokális identitásuk és magyarságtudatuk összefonódik, a megváltozott társadalmi viszonyokra (szuburbán folyamatok, nagyszámú szlovák ajkú

3. ábra: A szlovákiai magyar pártokra adott voksok arányának változása a vizsgált területen 2012–2016 között

Change of the proportion of the votes for Hungarian parties in the study area between 2012 and 2016
A magyar pártokra adott szavazatok arányának változása a vizsgált területen 2012–2016 között

Forrás: a szerző saját szerkesztése

beköltöző) nem a szlovákiai magyar párt(ok) fokozottabb támogatásával, hanem településükhöz való kötődésük fokozásával reagálnak. Másként fogalmazva: a magyar politikai formációkra nem szavaznak a korábbiaknál többen csupán azért, mert sok új (szlovák) lakos költözik vagy akar költözni a településre. A magyar pártok eredményei egyrészt bizonyos mértékben követik a magyarok arányának változásait, a két érték részleges együttmozgása önmagában is arra utal, hogy – általános tendenciaként – ahol a magyarok részesedése csökken, ott a szavazatokkal is hasonló történik, tehát nem beszélhetünk a migrációs folyamatra válaszként adott protestszavazatokról. Másrészt 2016 óta a magyar pártok általános népszerűsége csökken, ezt pedig a szlovákiai magyar politikai szféra belső feszültségei okozzák, amelyet a magyar nemzetiségű vagy kötődésű választók széthúzásként értékelnek, és tartanak attól, hogy szavazatuk e körülmények miatt elveszik.

„Nem tett jót a településnek a több magyar párt. Voltak problémák a lakosok között, a politika jobban okozott széthúzást, mint a nemzetiség. Egy darabig két kocsma volt, a két politikai párt alapján. Azóta az egyik bezárt.” (középkorú magyar nő)

Az, hogy a magyar pártok jól szerepeltek nálunk, oka lehet a helyi Csemadok alapszervezet, az erős kampány, a magyar politikusok személyes részvétele falusi rendezvényeken, illetve az, hogy fórumokat szerveztek.” (vegyes házasságból származó középkorú férfi)

A migrációs folyamatok kiterjedt jellege és sebessége ugyanakkor aggodalommal tölti el a helyi (magyar) közösséget, viszont ezt nem a pártpreferenciák, hanem a település életében közvetlenül bekövetkező vagy azt előrevetítő változások oldaláról közelítik meg.

A szuburbanizáció hatása a lokális ingatlanpiacra és a települések arculatára

A szuburbanizáció, ahogy az érintett régiók mindegyikén, a pozsonyi agglomerációban széleskörű változásokat hozott a települések életébe, e változások Pozsony felé haladva egyre látványosabbak. A folyamat intenzitását növeli, hogy nem csupán a Pozsonyban élők egy része változtat lakhelyet: a

szlovák főváros agglomerációja kiemelt migrációs célpont a Szlovákia középső és főként keleti tájain élők számára is. A Kassa és Eperjes környékéről vagy Gömörből érkezők számos esetben – a lakások extrém magas ára és a „vidékiek” lakókörnyezet iránti igény miatt – nem is költöznek be a fővárosba, hanem közvetlenül valamely szuburbán településen szereznek ingatlant. Az ingatlanpiaci szereplők nem meglepő módon folyamatosan keresik a befektetési lehetőségeket, illetve az új lakóparkok építésére potenciálisan alkalmas területeket. Az ilyen jellegű érdeklődés a helyi lakosságot is érinti, de elsősorban értelemszerűen az önkormányzatokat célozza.

„Nagyon nagy a nyomás a beruházóktól.”
(középkorú magyar nő)

A szuburbanizáció a megkérdezettek elmondása szerint az utóbbi években egyre gyorsul, a Pozsony környéki települések esetében némi túlzással csak a helyiek hozzáállásán múlik, hogy mekkorára duzzad a lakosságszám és beépített terület. Az ingatlanok iránti igény kifogyhatatlannak látszik, amit a közelmúltban indított közlekedési beruházások (elővárosi viszonylatok a tömegközlekedésben, autópálya-építés) tovább erősítettek. A települések vezetői súlyos dilemmával szembesülnek: az új ingatlanpiaci fejlesztések hatására lakóhelyük elvesztheti eredeti, a többség által értéknek tekintett karakterét, az elzárkózás ugyanakkor a jelenlegi viszonyok konzerválódását, a települések közötti versenyben a lemaradást eredményezheti. A helyzet ellentmondásos jellegét csak fokozza az ingatlanárak drasztikus emelkedése: az egyik vizsgált községben a helyiek szerint két év alatt háromszorosára nőtt egy építési telek ára.

„Ha engedtünk volna minden betelepülést, azóta már megnégyszereződött volna a lakosság. Van közösség és kultúra, és ez annak köszönhető, hogy nem volt nagy a migráció. Viszont természetesen fejlődünk kell, hogy megtartsuk az intézményeinket, szerveztünk.” (középkorú magyar nő)

A szuburbán települések külső megjelenése szintén érzékeny témának számít: egy új utca vagy lakópark kivitelezésének befejeztével többnyire a helyi arculatba nem illeszkedő épületek, átláthatatlan

kerítések, nagy beépítési sűrűségű apró telkek látványa tárul a teljesen más elrendezéshez szokott „őslakosok” elé. Állítják, hogy az új negyedek arcualata tükrözi a beköltözők attitűdjeit: nincs kötődésük a településhez, elzárkózó, a helyi infrastruktúrát túlterhelő, de a közösséggel érdemi kapcsolatot ki nem alakító tömegként tekintenek rájuk. Az újonnan érkezők természetesen más életformát hoznak magukkal, így nem osztják a helyiek aggodalmait, mint ahogy gyakran a nyelvüket sem értik.

„Megpróbálunk mindent megtenni azért, hogy maradjunk kis falu jellegűek, de azért szeretnénk, ha fejlődnének, egészségesen. Először be kell biztosítani az infrastruktúrát, utána jöhetnek az építkezések.”
(vegyes házasságból származó középkorú férfi)

Konfliktusok „őslakosok” és „beköltözők” között (részben etnikai dimenzióval)

„A szlovákok sokszor meglepődnek, hogy magyar közegbe kerülnek.” (fiatal magyar férfi)

„Volt rá egy-egy példa, hogy megszólták az önkormányzatot, hogy miért kell magyarul is információkat megosztani. A kiköltözők közül sokan semmit sem tudtak arról, hogy itt magyarok élnek, teljesen más kontextusban tanítják a szlovák iskolákban Trianont vagy a lakosságcserét (...) a szlovákok úgy tudják, hogy a lakosságcsere teljesen önkéntes volt.” (vegyes házasságból származó középkorú férfi)

Az újonnan érkezők elsőprő többsége nem beszél magyarul. Számos alkalommal tapasztalható az is, hogy arról sincs tudomásuk, hogy alapvetően magyar jellegű közegbe költöznek. Mindezzel együtt közvetlen etnikai konfliktusok nem jellemzőek. Ennek elkerülését nyilván elősegíti, hogy az őslakosok és a beköltözők között viszonylag kevés az interakció, mint ahogy az is, hogy a viszonylag magas szintű társadalmi mobilitással rendelkező (sok esetben szlovák közegben tanuló, dolgozó stb.) helyiek számára a nyelvi különbségek nem, sokkal inkább az őslakosok és a beköltözők közötti életmódbeli eltérések (közlekedési szokások, a lakóingatlanok külső paraméterei, hétköznapi kommunikáció stb.) számítanak szokatlannak. A megkérdezettek véleménye

szerint a szlovák nyelvű új lakosok szintén igyekeznek elkerülni az etnikai feszültségeket. Mindezek dacára előfordulnak olyan konfliktusos helyzetek, amelyekben megjelenik az etnikai komponens; ezeknek két típusát definiálhatjuk.

Az első kategóriába sorolhatjuk azon helyzeteket, illetve szituációkat, amelyek tulajdonképpen az új lakosok már említett hiányos ismereteiből, valamint a szlovák és magyar nyelvű oktatási anyagok eltérő tartalmából, megközelítésmódjából fakad. A beköltözők nem mindig készültek fel arra, hogy lakóhely-változtatásuk egyben nyelvi és részben kulturális közegváltást is jelent. Ezért teszik szóvá a magyar nyelvű feliratokat, hirdetéseket, kiadványokat vagy lepódnak meg a helyi rendezvények részben magyar nyelvű műsorain. Egybehangzó tapasztalatok szerint az ilyen jellegű félreértések gyorsan tisztázhatóak.

A konfliktusok második kategóriája jóval összetettebb és több potenciális feszültségforrást hordoz. Európa-szerte ismertek a hirtelen megnőtt lakosságszámból fakadó infrastrukturális és intézményi-szervezeti kihívások. Esetünkben – a kisebbségi, azaz magyar tannyelvű oktatási hálózat elterjedtsége miatt – az utóbbiak okozhatnak olyan konfliktusokat, melyekben időnként az etnikai dimenzió is érvényesül. Az újonnan érkező, döntően szlovák anyanyelvű lakosok egy része nem Pozsonyban, hanem új lakóhelyén, esetleg a szomszéd településen szeretné biztosítani gyermekei oktatását, ez a jelenség elsősorban az óvodai nevelésre vonatkozik (az iskoláskorúak már jellemzően Pozsonyba vagy olyan településre ingáznak, ahol működik szlovák tannyelvű intézmény). Számos településen óvodák viszont egyáltalán nem működnek, mivel a kistelepülések lakossághálójából adódóan évtizedekkel korábban bezárták őket, illetve összevonták más településekével. A működő egységek férőhely-kapacitása alacsony és a magyar többségű községekben több esetben kizárólag magyar tannyelvű tagozat érhető el. A gyermekek beiratkozásának pillanatában a szlovák lakosokat – állításuk szerint – nem zavarja a magyar oktatási nyelv, céljuk, hogy gyermekük a lakóhelyéhez minél közelebbi intézményt látogassa. Viszont a szlovák anyanyelvű gyermekek számának és arányának növekedésével ez a nyitott hozzáállás hamar megváltozik, ami a helyi magyar közösséget az új lakosok ellen hangolja.

„Nincs gondja a szlováknak, ha magyar faluba vagy intézménybe jön, de ha már bent van és elér 40-50%-ot, elkezd követelőzni, elkezd zavarni, ami magyar. Megállított egy szomszédom, hogy figyelj, rám szólnak, hogy miért beszélek én a gyerekemmel magyarul, hova fogunk így fejlődni? Volt olyan évünk, hogy oda jutottunk, hogy majdnem fele volt szlovák gyerek az óvodában. Azóta próbáljuk egy kicsit irányítani ezt is, úgyhogy most már kevésbé vegyes az óvoda (...) nem lenne szabad válogatnunk, de azért mi mindig próbáljuk a magyar arculatot megtartani” (középkorú magyar nő)

Lokális stratégiák és településtípusok

A kutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy a Pozsony környéki, szuburbanizáció által érintett települések mindegyike helyi fejlesztési tervek, ingatlanpiaci szabályozásokra és intézményi kapacitásra támaszkodva önálló stratégiákkal válaszol a megváltozott migrációs folyamatokra. A lokális stratégiák jellege számos tényezőtől függ: az előbb felsoroltak mellett a helyi közösség attitűdjei, a nyelvi-etnikai karakter, közlekedési-elérhetőségi szempontok (Pozsonytól való távolság, vonat- és buszjáratok) vagy az infrastruktúra (közutak, vasút, csatornázottság) állapota, keresztszete egyaránt fontos, de nem kizárólagos faktorként jelenhetnek meg. A fentiekén túl a települési együttműködések, az önkormányzatok informális kapcsolati hálójának, illetve a településvezetők beállítottsága és egyéni ötletei is aktívan formálhatják e stratégiákat. Mindezek alapján három települési alaptípus körvonalazódik.

Az első kategória, ahol a gyors fejlődés, „Pozsony elővárosává” válás deklarált cél, és amelyre az ingatlanpiaci szereplők működésének széleskörű támogatása, illetve a helyi fejlesztési tervek és építési szabályzatok rugalmas kezelése jellemző. A lakosságszám és a lakóingatlanok számának emelkedése gyors (olykor robbanásszerű), újabb és újabb területek válnak építési-beruházási zónává, az urbanus életforma és az ehhez kapcsolódó szolgáltató funkciók általánossá válnak. Új lakónegyedek létrejötte mellett az eredeti településmag is fokozatosan elveszíti korábbi arculatát, a régebbi lakóingatlanok felvásárlása, illetve sűrűsödés, a telkek felosztása révén. A fejlődés ára az e kategóriába tartozó településeken az infrastruktúra-fejlesztések megkésztettség, a hiányos intézményi kapaci-

tás és a vidéki életforma gyors visszaszorulása. A fővárostól való távolság és az etnikai jelleg súlya e kategória esetében jól érzékelhető, ám korántsem kizárólag Pozsonyhoz közeli szlovák falvakat sorolhatunk ide.

„Igen, ott bedobták a gyeplőt, Pozsony elővárosa szeretnének lenni, annyira eladtak minden telket, hogy a községnek nem maradt, ahová új iskolát vagy óvodát építhetne.” (középkorú magyar nő)

A második kategória foglalja magába a legtöbb települést, az idekerült önkormányzatok az átmenetet képviselik az első és a harmadik kategória között, fontosnak tartják a lélekszám növekedését, új utcák, lakónegyedek létrejöttét, viszont a folyamatot igyekeznek hivatalos eszközökkel szabályozni, illetve lassítani. E helységeken az eredeti és az új településszövet közötti eltérések még jól érzékelhetőek, a változások gyorsak, de ütemük elmarad az első csoporthoz tartozókéétól. Az „öslakosok” és a beköltözők lélekszámbeli súlya kiegyenlített, az interakció szintje alacsony, a két közösség egymás mellett élése, párhuzamos mikrotársadalmak jelenléte jellemző. Az infrastrukturális fejlesztések megkésztettsége kevésbé általános, ám a települések folyamatosan küzdenek a megnövekedett terhelés és az újra és újra szűknek bizonyuló kapacitások okozta kihívásokkal, ami az önkormányzatokra komoly anyagi terhet ró. Az első és a második kategória esetében egyaránt súlyos problémát okoz az új lakcímüket hivatalosan nem bejelentő lakosok magas aránya.

„Szeretnénk azt, ha a falu megtartaná a kisfaluk arculatát. A betelepülést elsősorban a falufejlesztési tervvel lehet visszafogni. Meg van szabva a tervben 2003 óta, hogy hová lehet építkezni, kétszer vagy háromszor változott azóta, a legutolsó változtatásban új területeket már nem tettünk bele, csak reguláltuk, megnagyobbítottuk a telkeket, ahol lehet építkezni, hogy ne sűrűsödjének.” (vegyes házasságból származó középkorú férfi)

Az a falu jó példa: a polgármester bérházakat építtetett és felvételizteti a jelentkezőket, hogy mennyire vesznek majd részt a közösségi életben.” (fiatal magyar férfi)

A harmadik kategória foglalja magában azon településeket, ahol a szuburbanizációt ugyan nem tekintik káros folyamatnak, ugyanakkor lényegében minden rendelkezésre álló eszközzel igyekeznek minimalizálni annak lokális hatásait. Idetartoznak azon döntések, amelyek gátat szabnak a településen kívül élők ingatlanszerzésének, előnyben részesítve a helyi lakosokat. Ilyen eszköz lehet a helyi szabályozó és fejlesztő tervdokumentumok ingatlanpiaci szereplők számára előnyös módosításainak elmaradása vagy a már elfogadott változtatások nehezen teljesíthető feltételekhez kötése. Utóbbira példa az a döntően magyar lakta község, ahol az önkormányzat kijelölt ugyan ingatlanfejlesztési területet, ám a hatályos szabályok értelmében új lakóingatlanok építése csak azok szennyvízcsatorna-hálózatra történő rákapcsolásával valósulhat meg – a környék településeit ellátó szennyvíz-tisztító viszont elérte kapacitása felső határát, új egység rákötését nem engedélyezi, így az ingatlanfejlesztési tervek kivitelezését határozatlan időre elhalasztották. Szintén eszköz lehet egy település számára, ha kapacitáshiányra hivatkozva nem engedi a településen kívüli lakcímmel rendelkezők fogadását saját oktatási vagy szociális intézményeiben. E községek átalakulása visszafogott ütemű, ugyanakkor néhány változás, többek között az ingatlanárak utóbbi években történt jelentős emelkedése, hasonlóan a másik két kategóriához, őket sem kerüli el.

„Napi szinten elszlovákosodással küzdünk, a betelepüléssel, a község átváltozásával. A cél az volt, hogy megmaradjunk tipikus vidéki falunak. Ehhez valamilyen szinten korlátozni kell a fejlődést. Nálunk csak helyi vagy helyi kötődésű vehetett házat.” (középkorú magyar nő)

6. Összegzés

Kutatásomban arra kerestem a választ, hogy a szlovák fővárost, Pozsonyt és környékét érintő szuburban folyamatok hogyan formálják át a városhoz közel helyezkedő települések és közösségek életét, kiemelt fókusszal a magyarok lakta községekre és az ott élők etnikai identitására. A nemzetközi tapasztalatok alapján az identitásban szerepet játszó komponensek közül a választói magatartás változásait mér-

tem fel, majd további szempontokat is beemeltem a vizsgálatba. A különböző matematikai-statisztikai módszerek alkalmazása, illetve a helyszíni munka során egyértelművé vált, hogy a Pozsony környékén élő magyarok azonosságtudatának esetleges változásai a pártpreferenciák alapján nem érhetők tetten, ennél jóval hangsúlyosabbá váltak a szuburbanizáció révén folyton változó környezetre adott lokális reakciók más (intézményi, ingatlanpiaci, településarculati) faktorai. Utóbbiak végső soron éles határokkal nem jellemezhető, de viszonylag jól definiálható lokális stratégiákká állnak össze. E stratégiák közötti eltérések alapján három településkategóriát különíthetünk el a pozsonyi agglomerációban: települések azon csoportját, ahol a szuburbanizáció hatásai lényegében korlátlanul, érdemi szabályozás nélkül érvényesülnek, az átformálódó, ám a folyamatot lassítani próbáló önkormányzatokét, illetve azon kategóriát, amelyben a rendelkezésre álló eszközök mindegyikével az eredeti vidékies karakter megtartására törekednek.

Irodalom

- Alba, Richard D., Logan, John R., Stults, Brian J., Marzan, Gilbert és Zhang, WQ (1999). Immigrant groups in the suburbs: a reexamination of suburbanization and spatial assimilation. *American Sociological Review*, 64, pp. 446–460.
- Bábel Vilmos (2023). Orbán jó lóra tett Ficóval, az etnikai politizálásnak vége, belpolitikai alkuk dönthetnek az irányról – a szlovákiai választás fő tanulságai. https://hvg.hu/vilag/20231001_szlovakiai_valasztasok_eredmeny_osszegzes_tanulsagok_fico_smer_orban Letöltés: 2023. 10. 03.
- Bajmócy Péter (2007). Suburbanization in Hungary – expect the agglomeration of Budapest. In Kovács Csaba (szerk.), *Falvaktól a kibertérig* (pp. 139–149). Szeged: SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék.
- Balázs Dániel (2016). Mérhető asszimiláció? Módszerek az etnikai hasonulás nyomkövetésére. *Földrajzi Közlemények*, 140 (2), pp. 135–151.
- Baus, Peter, Kovács, Urban, Paudítsová, Eva, Kohutková, Ivana és Komorník, Jozef (2014). Identification of interconnections between landscape pattern and urban dynamics – case study Bratislava, Slovakia. *Ecological Indicators*, 42, pp. 104–111. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolind.2013.12.011>
- Berg, Leo van den et al. (1982). *A study of growth and decline*. New York: Pergamon Press.

Czímer Gábor (2021). Vissza a parlamentbe! Egyesültek a szlovákiai magyar pártok. <https://www.szabadeuropa.hu/a/vissza-a-parlamentbe-egyesultek-a-szlovakiai-magyar-partok/31489360.html> Letöltés: 2022. 11. 28.

Dillinger, Thomas (2004). Srečevanje s suburbanizacijom na območju Bratislave: mejno območje med Avstrijo in Republiko Slovaško. *Urbani Izziv*, 2, pp. 32–38.

Dobos Balázs (2013). Pártrendszer és etnikai pártok Magyarországon. In Bárdi Nándor és Tóth Ágnes (szerk.), *Önazonosság és tagoltság. Elemzések a kulturális megosztottságról* (pp. 205–228). Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet.

Dövényi Zoltán és Kovács Zoltán (1999). A szuburbanizáció térbeni-társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő*, 48 (1–2), pp. 33–57.

Enyedi György (1988). *A városfejlődés szakaszai*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Fishman, Robert (1987). *Bourgeois utopias: The rise and fall of suburbia*. New York: Basic Books

Fong, Eric és Shibuya, Kumiko (2000). Suburbanization and home ownership: the spatial assimilation process in U.S. metropolitan areas. *Sociological Perspectives*, 43, pp. 137–157. <https://doi.org/10.2307/1389786>

Hardi Tamás (2008). A határtérség térszerkezeti jellemzői. *Tér és Társadalom*, 22 (3), pp. 3–25. <https://doi.org/10.17649/TET.22.3.1183>

Hardi Tamás (2010). A szuburbanizáció jelensége és hatásai – határon innen és túl. In Hardi Tamás, Lados Mihály és Tóth Károly (szerk.), *Magyar-szlovák agglomeráció Pozsony környékén* (pp. 11–26). Győr-Somorja: MTA Regionális Kutatások Központja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Hardi Tamás (2011). A határon átnyúló ingázás mint a nemzetközi migráció egy különleges formája: A határon átnyúló szuburbanizáció – Pozsony esete. In Róbert Péter (szerk.), *Magyarország társadalmi-gazdasági helyzete a 21. század első évtizedeiben*. Győr: Széchenyi István Egyetem. <http://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautzkiadvany2011/ujkormanyzas/HardiT.pdf> Letöltés: 2022. 08. 02.

Hardi Tamás és Lampl Zsuzsa (2008). Határon átnyúló ingázás a szlovák-magyar határtérségben. *Tér és Társadalom*, 22 (3), pp. 109–126. <https://doi.org/10.17649/TET.22.3.1188>

Harrach Gábor (2020). A nagy menetelés a kispadig – A 2020-as szlovákiai választás magyar vonatkozásairól. *Kisebbségi Szemle*, 5 (2), pp. 87–104.

Hess, Daniel Baldwin, Tammaru, Tiit és Leetmaa, Kadri

(2012). Ethnic differences in housing in post-Soviet Tartu, Estonia. *Cities*, 29, pp. 327–333. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2011.10.005>

Howell, Aaron J. és Timberlake, Jeffrey M. (2014). Racial and Ethnic Trends in the Suburbanization of Poverty in U.S. Metropolitan Areas, 1980–2010. *Journal of Urban Affairs*, 1, pp. 79–98. DOI: 10.1111/juaf.12030

Ibraimovic, Tatjana és Masiero, Lorenzo (2014). Do birds of a feather flock together? The impact of ethnic segregation preferences on neighbourhood choice. *Urban Studies*, 51, pp. 693–711. DOI: 10.1177/0042098013493026

Ilyés Zoltán és Tátrai Patrik (2013). A zoborvidéki magyarság politikai megosztottságának kulturális és etnikai identifikációs háttere. In Bárdi Nándor és Tóth Ágnes (szerk.), *Önazonosság és tagoltság. Elemzések a kulturális megosztottságról* (pp. 243–258). Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet.

Ira, Vladimír, Szöllős, Ján és Šuška, Pavel (2011). Vplyvy suburbanizácie v Rakúskom a Maďarskom zázemí Bratislavy. In Andráško, Ivan, Ira, Vladimír és Kallabová, Eva (eds.), *Časovo – priestorové aspekty regionálnych štruktúr ČR a SR* (pp. 43–50). Bratislava: Geografický ústav SAV.

Jagodič, Devan (2010). Határon átvélő lakóhelyi mobilitás az Európai Unió belső határai mentén. In Hardi Tamás, Lados Mihály és Tóth Károly (szerk.), *Magyar-szlovák agglomeráció Pozsony környékén* (pp. 27–42). Győr-Somorja: MTA Regionális Kutatások Központja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Jagodič, Devan (2011). Mobilità residenziale transfrontaliera nel contesto dell'Unione europea: il caso del confine italo-sloveno. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 65, pp. 60–87. URN:NBN:SI:DOC-FJB5KMWP

Kontuly, Thomas és Tammaru, Tiit (2006). Population subgroups responsible for new urbanization and suburbanization in Estonia. *European Urban and Regional Studies*, 13, pp. 319–336. DOI: 10.1177/0969776406065435

Krisjane, Zaiga és Bezins, Maris (2012). Post-socialist urban trends: new patterns and motivations for migration in the suburban areas of Riga, Latvia. *Urban Studies*, 49, pp. 289–306. DOI: 10.1177/0042098011402232

Kulu, Hill és Billari, Francesco C. (2006). Migration to urban and rural destinations in post-Soviet Estonia: a multilevel event-history analysis. *Environment and Planning*, 38, pp. 749–764. <https://doi.org/10.1068/a37367>

Leetmaa, Kadri, Tammaru, Tiit és Hess, Daniel Baldwin (2015). Preferences toward neighbor ethnicity and

affluence: evidence from an inherited dual ethnic context in Post-Soviet Tartu, Estonia. *Annals of the Association of American Geographers*, 105, pp. 162–182. <https://doi.org/10.1080/00045608.2014.962973>

Lovas Kiss András (2011). *The impacts of the European Union accession to the situation and the economic, social structure of several settlements of the region of Bihar*. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék (Ethnographica et Folkloristica Carpathica, 16.)

Massey, Douglas S., Tannen, Jonathan (2017). Suburbanization and segregation in the United States: 1970–2010. *Ethnic and Racial Studies*, 41, pp. 1594–1611. <https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1312010>

Medgyesi Zoltán és Péti Márton (2022). Nemzetközi mobilitási magatartás és lehetséges járványhelyzeti jövője a Kárpát-medencei magyarság körében, 2020. *Területi Statisztika*, 62 (6), pp. 698–731.

Molnár Dávid és Vitéz F. Ibolya (2021). Több ezer lakcím-bejelentést hozott Mosonmagyaróvár környékére a szigorított határátlépés. <https://24.hu/belfold/2021/07/19/rajka-hegyeshalom-koronavirus-nepesseg-valtozas-lakcim-bejelentes/> Letöltés: 2022. 08. 04.

Podolák, Peter (2007). Geografické aspekty suburbanizácie a priestorový pohyb obyvateľstva. *Životné prostredie*, 41, pp. 298–302.

Slavík, Vladimír, Klobučník, Michal, Kohútová, Katarína (2011). Vývoj rezidenčnej suburbanizácie v regióne Bratislava v rokoch 1990–2009. *Forum Statisticum Slovaca*, 6, pp. 169–175.

Slavík, Vladimír és Kurta, Tomáš (2007). Rezidenčná suburbanizácia v zázemí Bratislavy – nový trend v migrácii obyvateľstva. *Forum Statisticum Slovaca*, 3, pp. 202–208.

Strüver, Anke (2005). Spheres of transnationalism within the European Union: On open doors, thresholds and drawbridges along the Dutch-German border. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2, pp. 323–344. <http://doi.org/c27r95>

Šveda, Martin (2011). Časove a priestorové aspekty

bytovej výstavby v zázemí Bratislavy v kontexte suburbanizácie. *Urbanismus a územní rozvoj*, 3, pp. 13–22.

Šveda, Martin (2014). Bytová výstavba v zázemí veľkých slovenských miest v kontexte suburbanizácie a regionálnych disparít. *Geographia Slovaca*, 28, pp. 173–195.

Šveda, Martin, Križan, František (2011). Zhodnotenie prejavov komerčnej suburbanizácie prostredníctvom zmien v Registri podnikateľských subjektov SR na príklade zázemia Bratislavy. *Geographia Cassoviensis*, 5, pp. 125–132.

Šveda, Martin, Výboštok, Ján és Gurňák, Daniel (2021). *Atlas suburbanizácie Bratislavy*. Bratislava: Geografický ústav SAV.

Šveda, Martin, Šuška, Pavel (2014). K príčinám a dôsledkom živelnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy: príklad obce Chorvátsky Grob. *Geografický Časopis*, 66, pp. 225–246.

Tátrai Patrik (2009). Etnikai térszerkezet és etnikai identitás a Nyitrai járásban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11 (2), pp. 55–78.

Terlouw, Kees (2008). The discrepancy in PAMINA between the European image of a cross-border region and cross-border behaviour. *GeoJournal*, 2, pp. 103–116. <http://doi.org/cggzwd>

Timár Judit (1999). Elméleti kérdések a szuburbanizációról. *Földrajzi Értesítő*, 1–2, pp. 7–32.

Ubarevičienė, Ruta, Burneika, Donatas és Van Ham, Maarten (2015). Ethno-political effects of suburbanization in the Vilnius urban region: an analysis of voting behaviour. *Journal of Baltic Studies*, 46, pp. 217–242. <https://doi.org/10.1080/01629778.2015.1027935>

Van Houtum, Henk és Gielis, Rubin (2006). Elastic migration: the case of the Dutch short-distance transmigrants in Belgian and German borderlands. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 2, pp. 195–202. <http://doi.org/d75hdz>